

Læknislist

Björn Hjálmarsson

barna- og unglíngalæknir á BUGL

bjornhj@landspitali.is

Hin ríka þagnar- og trúnaðarskylda læknis stafar af því að hann starfar með skjólstæðingum innan ramma *fríðhelgi* þeirra einkalífs. En hvaða sálarstarf skyldi vera innrammað af henni? Það er *mannhelgi*. Þessi tvö hugtök og hugsjónir virðast öðrum fremur gefa mönnum lagaleg, félagsleg og siðferðileg réttindi umfram það sem dýrin njóta. Um er að ræða sjálf kjarna-hugtök siðvæðingar og andlegrar tilveru mannsins. Starfsemi líkama og huga er bundin af náttúrulegum málum en sálin lýtur andlegum frelsislögum.

Löggjafinn hefur skilgreint *fríðhelgi* í stjórnarskrá Lýðveldisins Íslands nr. 33/1944 sbr. greinar 71-76. *Mannhelgi* er ekki skilgreind í stjórnarskrá þótt hugtakið sé notað í lögum hér á landi. *Mannhelgi* er innsti og helgasti kjarni mannlegs lífs. *Fríðhelgi* einkalífs er landhelgi eða varnarmúr um *mannhelgina*. Í lögum um sjúkraskrár nr. 55/2009 er *mannhelgi* tengd sjálfsákvörðunarrétti sjúklunga. Sjálfræði er ein af höfuðsiðareglum heilbrigðis- og líf-siðfræðinnar. Þaðan sprettur þörfin fyrir upplýst samþykki skjólstæðinga fyrir allri meðferð.

Fríðhelgi er félagslegur réttur manns til þess að gera það sem hugur hans stendur til, án þess að vera stöðvaður. *Fríðhelgi* verndar eignarrétt, tjáningarfrelsi, félagsfrelsi, atvinnufrelsi og athafnafrelsi frá afskiptum samfélagsins. *Fríðhelgi* felur í sér rétt sjúklings til þess að hafna meðferð og halda upplýsingum leyndum. *Fríðhelgi* vísar til *neikvæðs frelsis* Isaiah Berlin, frelsis frá afskiptum (*freedom from interference*).

Mannhelgi er réttur til persónulegs öryggis og hýsir sjálfsmynd okkar, kynvitund, kynáttun, hugarfarar, hjartalag, trúarlíf

og annað andlegt líf mannsins. *Mannhelgi* varðveitir sjálfsákvörðunarrétt einstaklings, það er persónubundinn rétt manns til þess að vera og verða það sem hann sjálfur kýs sér. *Mannhelgi* hýsir alla virka merkingarleit mannsins. Hún samrýmist *jákvæðu frelsi* Isaiah Berlin um rétt til sjálfstæðrar persónumótunar (*freedom as self-mastery, which asks not what we are free from, but what we are free to do*). *Mannhelgi* eru okkar helgustu vé sem enginn mannlegur máttur má snerta, nema líf liggi við eða vel skilgreind samfélagsleg ógn.

Mannhelgin býr í sálinni sem skáldin herma upp á hjartað. Valdimar Briem kvað: „Slá þú hjartans hörpustrengi“. Hvað skyldu þessir strengir heita? Hverjir eru hornsteinar *mannhelgi*? Það eru þrjú andleg frelsislögmál sem kölluð eru tign, göfgi og reisin. Tign er lögmál ástarinnar. Það snýst um hæfileika, vilja og getu til þess að elska og vera elskaður. Hæfileikinn að verða ástfanginn er yfirnáttúrlæg náðargáfa. Ástarþráin er trúlega okkar sterkasta þrá. Tign er uppistöðulón djúprar gleði og hamingju. Hin sanna vinátta Aristótelesar er á þessum sálarstreng sem og þakklæti, hollusta, heilindi, sjálfsálit og sjálfstraust. Þeir læknar sem leggja alúð í öll sín verk geisla af tign. Þeir hafa hugfastan boðskap Hippókratesar: *Primum non nocere*.

Göfgi er lögmál náðarinnar. Á þeim sálarstreng er hæfileikinn til þess að skynja og skapa fegurð, að iðrast og fyrirgefa. Göfgun er gróðurvin frelsisþrár, fegurðarþrár og friðarþrár. Æðsta þroskastig göfgi er að verða hjartahreinn og vaxa inn í andlega nægtavitund. Göfugir læknar finna sig verðuga þeirrar ábyrgðar að hjálpa öðrum. Reisin er lögmál dáðarinnar. Afreksþráin er móðir hennar. Dugnaður, þrautseigja, hetjuskapur, stolt, sjálfsvirðing og sakleysi eru bjartar nótur á þessum sálarstreng. Æðsta þroskastig reisar er að

verða fátækur í anda og höndla hina tæru vitund (*sattva*). Það er mikil reisin yfir þeim læknum sem mesta fagþekkingu og færni hafa.

Læknir verður fyrst að upplifa og skilja lögmál eigin *fríðhelgi* og *mannhelgi* til þess að geta upplifað þessar hugsjónir í skjólstæðingum sínum. Hann þarf að læra að hlusta með hjartanu og geta numið hin veiku skilningsboð sálar sinnar. Það er óhugsandi án þess að róa öldurót hugans. Virkasta leiðin til þess er að temja sér hinar forngrísku höfuðdyggðir: hófstillingu, hugrekki, réttvísi og visku auk þess sem lögmál kærleikans má ekki vanta. Hugleiðslu ættu allir læknar að læra í sínu grunnnámi. Þroskaðir varnarhættir sjálfsins forða okkur frá því að taka eigin vanlíðan eða veikleika út á skjólstæðingum okkar. Sú köllun að verða læknir veitir djúpa gleði þegar henni er vel sinnt.

Kjarnamarkmið allra lista er að skapa fegurð. Til þess að læra læknislistina þarf læknir að temja sér að beita ástríki og kærleika, virkri fegurðarþrá auk þess að afla sér traustar faglegrar þekkingar og færni. Af þeirri samsuðu sprettur sú fegurð sem við flokkum undir læknislist. Hún er óhugsandi án þekkingar og skilnings læknis á lögmálum *mannhelgi* og djúpri virðingu fyrir *fríðhelgi* einkalífs. Hin sanna læknislist breytir bölvun í blessun og er sögð æðsta list lífsins (Toyohiko Kagawa).